

Asia: VN/12734/2019

Pakkoavioliiton mitätöinti ja ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton päättäminen

- 1. Arviomuistion luvussa 2.1 on käsitelty Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton purkamismenettelyä ja ehdotetaan uutta säännöstä, jonka mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota. Kumoamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa. Kannatatteko ehdotusta?**

Ei

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Naisjärjestöjen Keskusliitto kiittää oikeusministeriötä mahdollisuudesta lausua pakkoavioliittojen mitätöinnistä ja ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista. Liitto pitää erittäin tärkeänä, että Istanbulin velvoittavaa mitätöintimahdollisuutta selvitetään, kun kyseessä on pakko- tai lapsiavioliitto.

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi laaditun Istanbulin sopimuksen mukaan pakkoavioliitot ovat osa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Sopimuksen artikla 37 edellyttää valtioita toteuttamaan tarvittavat lainsäädäntökeinot varmistukseksi, että aikuisen tai lapsen tahallinen pakottaminen avioliittoon tai tahallinen houkutteleva ulkomaille tarkoituksena pakottaa hänet avioliittoon säädetään rangaistavaksi.

Pakkoavioliitot on kriminalisoitu muun muassa Isossa-Britanniassa, Norjassa, Ruotsissa, Saksassa ja Tanskassa. Pitkäaikainen pakkoavioliitto voi johtaa tilanteeseen, jossa rajoitetaan yksilön oikeutta päättää paitsi avioitumisesta myös seksuaalisuudestaan ja lasten hankkimisesta. Lisäksi avioliittoon pakottaminen voi loukata myös yksilön oikeutta koulutukseen ja työntekoon. Kansainvälinen työjärjestö ILO on modernia orjuutta koskevassa raportissaan luokitellut pakkoavioliitot orjuuden muodoksi. (mm. Olsson Nanni, 2019. Pakkoavioliiton kriminalisointi Suomessa.)

Naisjärjestöjen Keskusliiton näkemyksen mukaan pakkoavioliitot tulee mitätöidä. Mitätöinnin mahdollistamalla valtio tunnustaisi, että avioliittoon pakotetun kohdalla on tapahtunut vääräys ja että hänen perus- ja ihmisoikeuksiaan on loukattu. Mitätöintiä voisi hakea vain pakon kohteena oleva. Oikeusministeriön arviomuistion mukaan mitätöinti voi vaarantaa uhrin taloudellisen aseman, kun avioliiton ositusoikeus ei päde avioliiton mitätöinnissä. Naisjärjestöjen Keskusliitto haluaa muistuttaa, että avioliitto ei voi olla taloudellisen turvan perusta, vaan valtiolla on vastuu siitä, että ihmisillä on perusturva.

Muistion mukaan pakkoavioliitossa syntyvällä lapsella ei ole avioeron oikeudellisten vaikutusten suojaa esimerkiksi taloudellisesti, jos alaikäisenä solmittu laiton avioliitto mitätöidään. Suomen lainsäädäntö antaa kuitenkin syntyneelle lapselle samat taloudelliset oikeudet vanhemmiltaan, statuksesta riippumatta. On tärkeä muistaa, että osa avioliitoista solmitaan ainoastaan hyväksikäytön tarkoituksessa. Kumoamisvaihtoehto jättäisi hyväksikäyttäjälle edelleen oikeuden päättää lapsen asioista ja hyödyntää naisen omaisuutta. Siksi mitätöintivaihtoehto on tärkeä säilyttää.

Pakottamisen uhrilla eli naisella tulee olla oikeus päättää, mitä vaihtoehtoa hän käyttää (avioero, mitätöinti vai kumoaminen). Uhri tarvitsee myös tukipalveluja. Pakkoavioliitto on vakava rikos, vapauden riisto ja siihen todennäköisesti liittyy muutakin hyväksikäyttöä ja väkivaltaa. Pakosta tulisi olla mahdollisuus päästä pois ilman, että se jää merkiksi naisen koko elämään. Naisjärjestöjen Keskusliiton näkemyksen mukaan äidin hyvinvointi on keskeinen edellytys myös lasten selviytymiselle.

Naisjärjestöjen Keskusliitto katsoo, että mitätöinnin hakeminen on tehtävä helpoksi ja maksuttomaksi. Mitätöinnin mahdollisuudesta ja sen oikeusvaikutuksista on tiedotettava asianmukaisesti siten, että tieto saavuttaa asianosaiset. Mitätöintiä hakeneelle osapuolelle on tarjottava juridista ja muuta tarvittavaa neuvontaa, apua käytännön asioiden järjestämisessä sekä tarvittaessa taloudellista tukea ja suojelua.

Naisten turvallisuus on taattava avioliiton mitätöintiin liittyvissä tapauksissa. Turvallisuus on huomioitava myös lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvissä kysymyksissä.

2. Arviomuistion luvussa 2.2 on käsitelty Suomessa alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamista ja päädytty siihen, että tarvetta lainsäädäntömuutoksiin ei ole. Oletteko johtopäätöksestä samaa mieltä?

-

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että kysymys alaikäisten avioliitoista on vahvasti sukupuolittunut ja koskee erityisesti tyttöjä. Näin kysymys on lasten oikeuksista ja niiden toteutumisesta. Suomessa solmittujen lapsiavioliittojen kriminalisointi astui voimaan alkuvuodesta 2019, mutta lakiuudistus ei sisältänyt ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamista koskevia muutoksia. Lapsiavioliitto loukkaa tyttöjen ihmisoikeuksia ja estää usein koulutukseen pääsyn ja oppimisen, altistaa raskauksille ja äitiyteen sekä lisää riskiä lähisuhdeväkivaltaan (WHO, 2013). Tämä pätee myös Suomessa. Ulkomailla solmitut lapsiavioliitot on yhtä lailla kriminalisoitava.

Naisjärjestöjen Keskusliitto on oikeusministeriölle toimittamassaan lausunnossa 7.9.2018 katsonut, ettei alaikäisenä ulkomailla solmittuja avioliittoja tule tunnustaa Suomessa. Lainsäädäntöä päivitettävä sellaiseksi, että se suojelee kaikkia Suomessa oleskelevia lapsia yhtäläisesti avioliiton solmimispaikasta tai lapsen kansalaisuudesta riippumatta. Jotta pakkoavioliiton haitat voidaan minimoida, pitää sen vaikutukset mitätöidä. Valtiolla on velvollisuus suojella alaikäistä pakkoavioliittoa ja on velvollinen korjaamaan mahdollinen loukkaus niin hyvin kuin vain on mahdollista.

Naisjärjestöjen Keskusliiton näkemyksen mukaan ulkomailla solmitut lapsiavioliitot katsotaan kaikissa tapauksissa Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseksi ilman tapauskohtaista harkintaa silloin, kun puolisoista toinen on alle 18-vuotias avioliiton tunnustamisen tullessa Suomessa tarkasteluun. Esimerkin tällaisesta lainsäädäntömuutoksesta tarjoaa Ruotsissa 1.1.2019 voimaan astunut lakimuutos, jonka seurauksena ulkomailla solmittuja lapsiavioliittoja ei edes tapauskohtaisen harkinnan perusteella tunnusteta riippumatta lapsen yhteydestä Ruotsiin. Tulevien säädösmuutosten yhteydessä on huomioitava, että Istanbulin sopimuksen 37 artikla edellyttää, että ”osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että aikuisen tai lapsen tahallinen houkutteleva muun kuin sen osapuolen tai valtion alueelle, jossa hän asuu, tarkoituksena pakottaa hänet avioliittoon säädetään rangaistavaksi”.

Arviomuistion mukaan avioliiton katsominen mitättömäksi voisi johtaa suojan tarpeessa olevan osapuolen kannalta avioeroa epäedullisempaan lopputulokseen. Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että lapsiavioliitossa on kyse pakkoavioliitosta. Näin ollen Naisjärjestöjen Keskusliiton näkemyksen mukaan syytä mahdollistaa myös alaikäisenä solmittujen avioliittojen mitätöinti. Naisten turvallisuus on taattava avioliiton mitätöintiin liittyvissä tapauksissa. Turvallisuus on huomioitava myös lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvissä kysymyksissä.

Tyttöjen ja naisten oikeuksien kokonaisvaltainen edistäminen vaatii ulkomailla solmittujen alaikäisten avioliittojen tunnustamatta jättämistä. Suomen ulkoministeriö on sitoutunut edistämään lapsiavioliittojen lopettamista maailmassa. Siihen olisi Suomella mahdollisuus mitätöimällä myös ulkomailla solmitut avioliitot. Muun muassa YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW) linjaa, että avioliiton solmimiselle tulee säätää alaikäraja. Suomi on myös sitoutunut YK:n kestävä kehityksen Agenda 2030:n tavoitteisiin, joiden tavoitteena on mm. lopettaa lapsi- ja pakkoavioliitot sekä naisten sukuelinten silpominen.

Vaikka lapsiavioliitossa ei joidenkin näkemysten mukaan ole aina kyse pakkoavioliitosta, on ilmeistä, että erityisesti raskauteen liittyvissä tapauksissa poikkeuslupahakemusten taustalla saattaa olla suostuttelua ja painostusta, joka liittyy tyttöjen seksuaalisuuden kontrollointiin. Kuten pakkoavioliittojen esiintymistä ja ilmituloa Suomessa käsittelevässä selvitysmuistiossa (2017) todetaan, ovat vapaaehtoisen, järjestetyn ja pakkoavioliiton rajat usein epäselviä. Painostuksen ja pakottamisen toteennäyttäminen voi olla mahdotonta, mutta sen mahdollisuus otettava huomioon aina, kun kyseessä on lapsi. Mikäli painostusta esiintyy, on kyseessä määritelmällisesti pakkoavioliitto. Kuten edellä mainitussa selvitysmuistiossa huomautetaan, YK:n ja useiden kansainvälisten lapsen oikeuksia ajavien järjestöjen selkeä kanta on se, ettei lapsi voi milloinkaan antaa pätevää suostumustaan avioliittoon. Näin ollen lapsiavioliitto on myös pakkoavioliitto.

Ulkomailla solmitun alaikäisavioliiton tunnustaminen

3. Arviomuistion luvussa 3 on käsitelty ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista Suomessa. Arviomuistiossa ehdotetaan nykyisten säännösten täsmentämistä niin, että ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto voitaisiin tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, jos ainakin toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa. Kannatatteko ehdotusta?

Ei

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Naisjärjestöjen Keskusliiton näkemyksen mukaan ulkomailla solmitut lapsiavioliitot katsotaan kaikissa tapauksissa Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseksi ilman tapauskohtaista harkintaa silloin, kun puolisoista toinen on alle 18-vuotias avioliiton tunnustamisen tullessa Suomessa tarkasteluun.

Arviomuistiossa erityiseksi syyksi mainitaan esimerkiksi se, että osapuolet osoittavat avioliiton tunnustamatta jättämisestä aiheutuvan heille kohtuuttomia oikeudellisia tai uskontoon liittyviä vaikeuksia. Vaarana on, että avioliiton alaikäinen puoliso eli yleensä tyttö, tulee painostetuksi antamaan erityinen syy. Käytännössä perustelut voisi antaa miespuolinen puoliso tytön myötäillessä. Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että kyseessä ovat edelleen lapset. Suomen lainsäädäntö sekä kansainväliset sopimukset ja ihmisoikeuselimet tulkitsevat avioliiton olevan kahden täysi-ikäisen välinen sopimus, johon lapsi ei voi koskaan aidosti antaa suostumustaan. Tämä ei muutu, vaikka toinen puolisoista olisi asunut Suomessa avioliiton solmimishetkellä.

Vaikka alaikäisenä solmittuja avioliittoja katsoisikin siltä kannalta, että ne tietyissä oloissa voisi tunnustaa, ei säädösten täsmentämisessä mainita alaikäisen kuulemista. Tällöin pienikin mahdollisuus siitä, että alaikäisen suostumusta avioliittoon voisi jotenkin yrittää todentaa, katoaa. Tämä myös loukkaa lasten oikeuksien sopimuksen artiklaa 12, jonka mukaan lapselle on annettava erityinen mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimitissa.

Lastenoikeuksien Keskusliitto lausui alaikäisavioliittojen sääntelytarpeesta 2018, että lasten asettaminen erilaiseen asemaan taustansa perusteella on erittäin ongelmallista lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatun syrjimättömyyden näkökulmasta. Lapsen oikeuksien sopimuksen 2 artikla edellyttää, että sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiensa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua. Kaikki lapset Suomessa, kansalaisuudesta ja kotipaikasta riippumatta, ovat oikeutettuja samantasoiseen suojaan.

Arviomuistion lainsäädäntövaihtoehtoja käsittelevässä luvussa mainitaan, että tapauskohtaisen harkinnan poistaminen kokonaan alaikäisavioliiton tunnustamisesta voisi johtaa kohtuuttomiin lopputuloksiin juuri niiden osalta, joita sääntelyn muutoksella pyrittäisiin suojaamaan. Tämän vuoksi esitetään tilaa tapauskohtaiselle harkinnalle ja tietyille joustavuudelle erityisesti silloin, kun liitto on solmittu ulkomailla 16–17-vuotiaana. Alle 16-vuotiaana ulkomailla solmitut avioliitot voidaan muistion mukaan useimmiten katsoa Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseksi. Naisjärjestöjen Keskusliiton mielestä tällainen lasten jaottelu on ongelmallinen. 15- ja 16-vuotiaat ovat voineet joutua samanlaisen pakon uhriksi, eikä yhdellä vuodella ole väliä seurausten haitallisuudessa lapselle. Olisi paitsi loogista myös lapsen oikeuksien hengen mukaista kohdella kaikkia alaikäisinä solmittuja liittoja samalla tavalla.

4. Onko teillä kommentteja arviomuistion jaksossa 3.3 mainittuihin erityisiin syihin, joiden perusteella tällaisen avioliiton tunnustaminen voisi poikkeustapauksessa olla perusteltua?

Kts. edellinen kohta. Sääntelystä tulee väistämättä monimutkaista -ja tahoista, ja rajaa pakotetun ja järjestetyn avioliiton välillä on erittäin vaikea vetää ja vielä vaikeampi todentaa. Naisjärjestöjen Keskusliiton näkemys on, että alle 18-vuotiaana solmittuja avioliittoja ei tule tunnustaa. Tällöin lapsen ei tarvitse ryhtyä toimiin, joiden tekoa ei ole suunniteltu alaikäisille.

Ruotsin hallituksen näkökulma on ollut se, että lapsia tulisi suojella muilla keinoin kuin tunnustamalla avioliitto ja sen mukana tulevat oikeusvaikutukset. Näin ollen ensisijaisia suojakeinoja ovat lapsen oikeudet ja intressit eivätkä avioliitto-oikeudelliset säännökset. Jos lapsi ei saa huoltoa vanhemmaltaan, julkisvallalla on velvollisuus huolehtia lapsen huollosta. Lapsi ei näin ollen tarvitse avioliiton mukanaan tuomia oikeusvaikutuksia, vaan lapsen oikeudet voidaan ja tulee toteuttaa muilla tavoin.

5. Onko arviomuistiossa ja sen taustalla olevassa selvityksessä arvioitu tunnustamissääntelyn ja -käytäntöjen nykytilan sekä eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja riittävän kattavasti?

Ei

Perustelut

Mitätöinnin mahdollisuudessa vastuu taloudellista pärjäämisestä jätetään uhrille. Tämä on ristiriidassa lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa, mikäli uhri on alaikäinen.

Muut huomiot

6. Onko teillä muuta lausuttavaa arviomuistiosta tai sen taustalla olevasta selvityksestä?

Pakkoavioliiton purku on vain yksi, joskin tärkeä, osa pakkoavioliittojen ehkäisyä. Selvityksessä pakkoavioliittojen esiintymisestä Suomessa (Toivonen Virve, 2017, Pakkoavioliittojen esiintyminen ja ilmitulo Suomessa) tuodaan asiantuntijoiden välitön tarve parempaan tiedonsaantiin, toimijoiden väliseen yhteistyöhön sekä uhrin tukipalveluiden parempaan saatavuuteen. Pakkoavioliittoihin puuttumista tulee Suomessa kehittää kokonaisvaltaisesti, jotta eri sektorit tukevat toisiaan ja uhrilla on todellinen pääsy oikeuksiinsa. Erityisesti maahanmuutto- ja lastensuojeluviranomaiset, toisen asteen oppilaitoksissa työskentelevät ja terveydenhuollon viranomaiset tarvitsevat selkeää tietoa ja toimintaohjeita pakkoavioliittojen tunnistamiseen ja käsittelyyn. Järjestöillä on asiantuntijoiden näkemyksen mukaan olennainen rooli uhrin tukipalveluiden järjestämisessä, mutta päävastuu niistä tulee olla valtiolla.

Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää tärkeänä arvomuistion mainintaa sen harkitsemisesta, että myös syyttäjälle annetaan oikeus nostaa kante avioliiton kumoamiseksi. Rikosprosessiin lähteminen on uhrille usein ylivoimaista, ja aiempien selvitysten (Toivonen 2017) mukaan uhrin eivät ole halunneet läheisiään rikosprosessiin. Logiikka on sama kuin lähisuhdeväkivaltatapauksissa, jossa maahan muuttanut nainen on usein perunut vaatimuksen rangaistavuudesta (Olsson Nanni 2019, Pakkoavioliiton kriminalisointi Suomessa.).

Ihmisoikeusliiton selvityksen (2018) mukaan uhrilla tulisi rikosprosessissa olla nimetty tukihenkilö ja mahdollisuus pätevä tulkkiin käyttöön. Tämän lisäksi ottaen huomioon pakkoavioliiton sukupuolittunut valta, Naisjärjestöjen Keskusliitto pitää tärkeänä oikeutta naispuoleiseen tulkkiin.

Heinilä Terhi
Naisjärjestöjen Keskusliitto